

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

De calvarie en de lijnaanplanting
van geschoren taxus en hulst
op de begraafplaats in Asse
monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst
op de begraafplaats in Asse, Asse, Mollemseweg zonder nummer –
monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/23002/101.1

Joeri Mertens

19/10/2018

INHOUDSTAFEL

1.	THEMA FUNERAIR ERFGOED IN DE VLAAMSE RAND.....	4
1.1.	Definities.....	4
1.2.	Beschermd funerair erfgoed in de Vlaamse Rand.....	4
1.3.	Onderzoek Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand in 2014 en 2018.....	6
1.4.	Calvariebergen, een geschiedenis.....	9
1.5.	Maatschappelijke betekenis van calvariebergen op begraafplaatsen.....	10
1.6.	Motivering van de selectie.....	11
1.6.1.	Selectiecriteria.....	11
1.6.2.	Waarden voor bescherming.....	12
1.6.3.	Selectie van calvariebergen in de Vlaamse Rand.....	12
2.	Beschrijvend gedeelte.....	14
2.1.....		14
2.1.	Situering.....	14
2.2.	Historisch overzicht.....	14
2.2.1.	De begraafplaats en zijn padenpatroon.....	14
2.2.2.	De beplanting: taxus en hulst.....	16
2.2.3.	De calvarie.....	16
2.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	20
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed.....	20
3.	Evaluerend gedeelte.....	20
3.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden.....	20
3.2.	Motivering van het type bescherming.....	22
3.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming.....	22
3.4.	Juridische toestand.....	22
3.4.1.	Onroerend Erfgoed:.....	22
3.4.2.	Ruimtelijke Ordening:.....	22
4.	Beheersvisie.....	22
4.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed.....	22
4.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	23
4.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	23
5.	Bronnen.....	23
6.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier.....	24
6.1.	Omgevingsplan bij de bescherming.....	24
6.2.	Fotobijlage.....	25
6.3.	Documentatie.....	25

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

1. THEMA FUNERAIR ERFGOED IN DE VLAAMSE RAND

In de beleidsbrief 2017-2018 voorziet minister Bourgeois onder initiatief 14 het verder inventariseren en opstellen van beschermingsvoorstellen in hanteerbare deelpakketten. Daarbij wordt de Vlaamse Rand genoemd als initiatief volgend op de lopende herinventarisatie.

Dit dossier behoort tot de thematisch-geografische beschermingscampagne 'Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand'.

1.1. Definities

Begraafplaatsen:

Een begraafplaats is een terrein waar de stoffelijke resten van overledenen begraven worden, uitgestrooid of bijgezet.¹ Het is een overkoepelende term die zowel kerkhoven als buitenstedelijke begraafplaatsen omvat.

Kerkhoven:

Een kerkhof is een (meestal) omsloten terrein rondom de kerk, dat doorgaans wordt gebruikt als begraafplaats.²

Buitenstedelijke begraafplaatsen:

Begraafplaats aangelegd buiten de stedelijke context als gevolg van het keizerlijke decreet uit 1784 dat begraven binnen de stadsmuren verbood.³

Calvarie

Kruisbeeld, soms met een gekruisigde Christus en geflankeerd door de beelden van Maria en Johannes, verwijzend naar de Calvarieberg buiten Jeruzalem.⁴ De calvaries worden opgesteld op begraafplaatsen, vaak op een heuvel, op het einde van een hoofdpad of op de kruising van paden, ter herinnering aan het lijden, sterven en verrijzen van Christus.

Graf

Een graf is een uitgraving in de grond die wordt gebruikt voor begraving.⁵ Het kan zowel om de bijzetting van een lichaam gaan (inhumatiegraf) als om een bijzetting van assen (crematiegraf).

Grafteken

Met graftekens, volgens de thesaurus Onroerend Erfgoed ook 'funeraire constructies' genoemd worden de gedenktekens op graven bedoeld.⁶

1.2. Beschermd funerair erfgoed in de Vlaamse Rand

Tot het onderzochte gebied behoren 19 gemeenten met in totaal 61 begraafplaatsen en 47 bewaarde kerkhoven⁷.

¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED. 2017: *begraafplaatsen* [online], <https://thesaurus.onroenderfgoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/54> (geraadpleegd op 8 maart 2018)

² AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED. 2017: *Kerkhoven* [online], <https://thesaurus.onroenderfgoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/232> (geraadpleegd op 8 maart 2018).

³ MERTENS J. 2016: *Funerair Erfgoed in Vlaanderen - Op zoek naar de doden tussen de levenden*, Brussel (onuitgegeven nota Onroerend Erfgoed).

⁴ VAN DALE s.d.: *Calvarieberg* [online] <https://pakket5.vandale.nl/zoeken/zoeken.do#> (geraadpleegd op 6 april 2018).

⁵ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *graven* [online] <https://thesaurus.onroenderfgoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/1227> (geraadpleegd op 19/07/2018).

⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *funeraire constructies* [online] <https://thesaurus.onroenderfgoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/174> (geraadpleegd op 19/07/2018).

⁷ In de Vlaamse Rand staan 88 parochiekerken.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

In de Vlaamse Rand werd geen gericht alomvattend onderzoek gedaan naar de erfgoedwaarden van begraafplaatsen. Enkel de kerkhoven werden geëvalueerd op hun erfgoedwaarde. Dat gebeurde vaak in combinatie met de parochiekerk. Begraafplaatsen werden op een ad hoc-benadering geëvalueerd.

Op 1 januari 2017 hadden 28 kerkhoven een vorm van bescherming. Elf kerkhoven werden beschermd als landschap, negen als dorpsgezicht en acht als monument.⁸

- Asse (Mollem), Sint-Stefanuskerkhof, DG 10/01/1980, artistieke en historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76806>
- Asse (Mollem), Sint-Antoniuskerkhof, kerk met kerkhof M 10/01/1980, DG 10/01/1980, artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76823>
- Asse (Zellik), Sint-Bavokerkhof, kerkhof met omheiningsmuur L 25/03/1938, visuele waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76857>
- Asse (Bekkerzeel), Sint-Godarduskerkhof, kerk en kerkhofmuur M 13/11/2002, DG 13/11/2002, historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76780>
- Beersel (Alseberg), OLV-kerkhof, kerkhof + trappen M 30/6/2004, historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38859>
- Dilbeek (Itterbeek), Sint-Pieterkerkhof, kerkhof, muur M 30/9/1974, algemeen belang.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38981>
- Dilbeek (Sint-Anna-Pede), Sint-Annakerkhof, L 19/1/1944, esthetische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38985>
- Dilbeek (Sint-Martens-Bodegem), Sint-Martinuskerkhof, kerkhofmuur M 23/10/1981 + kerkhof DG 23/10/1981, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/39029>
- Dilbeek (Sint-Ulriks-Kapelle), Sint-Ulrikskerkhof, DG 16/10/1980, artistieke en historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/39057>
- Dilbeek (Groot-Bijgaarden), Sint-Egidiuskerkhof, L 20/10/1947, esthetische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38967>
- Drogenbos (Drogenbos), Sint-Niklaaskerk met kerkhof, kerkhof L 8/4/1946, esthetische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/39072>
- Grimbergen (Grimbergen), Allerheiligste Verlosserkerkhof, DG 18/09/1981, historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/75293>
- Kraainem (Kraainem), Sint-Pancratiuskerkhof, kerk en kerkhof met ommuring, hekpijlers, graftekens en leilinden M 30/09/2014, historische, artistieke, volkskundige, sociaal-culturele en wetenschappelijke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/39908>
- Linkebeek (Linkebeek), Sint-Sebastianuskerk met kerkhof, kerk met gietijzeren 19de-eeuwse calvarieberg + kerkhof + omheiningsmuur + trappen L 5/10/1953; M 7/4/1995, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40018>
- Meise (Wolvertem), Heilige Laurentius en Heilige Gorikkerkhof, kerk met calvarieberg en kerkhof M 22/11/2001, artistieke en historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40189>

⁸ In het document wordt er als volgt verwezen naar een monument (M), dorpsgezicht (DG), landschap (L), gevolgd door de datum van bescherming en de erfgoedwaarden.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

- Meise (Wolvertem), Sint-Medardus en Sint-Gildarduskerkhof, M 1/10/2010 historische en artistieke waarde; Rossemdorp (gehucht) DG 1/10/2010, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40218>
- Merchtem (Brussegem), Sint-Stephanuskerkhof, omgeving kerk en pastorie L 13/09/1976, algemeen belang.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40295>
- Merchtem (Brussegem), Sint-Jan de Doperkerkhof, kerk en kerkhof M 13/11/2002, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76331>
- Merchtem (Hamme), Sint-Gudulakerkhof, kerk en omgeving L 10/12/1947, esthetische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40328>
- Sint-Pieters-leeuw (Sint-Pieters-Leeuw), Sint-Pieterkerkhof, kerk + kerkhof + ommuring L 27/6/1948, esthetische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40621>
- Tervuren (Vosseme), Sint-Pauluskerkhof, dorpskom met Voervallei DG 18/09/1981, artistieke en historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/42804>
- Tervuren (Tervuren), Sint-Jan Evangelistkerkhof, kerk met aanpalende woningen L 8/02/1946, artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/42768>
- Vilvoorde (Houtem), Sint-Antonius Abtkerkhof, kerkhof L 22/10/1975, Monnikhof en Steenhoeve (Haesendonckstraat) DG 22/09/1982, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/70614>
- Wemmel (Wemmel), Sint-Servatiuskerkhof, kerk met kerkhof en omheiningmuur L 24/10/1947, esthetische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/89977>
- Wezembeek-Oppem (Wezembeek-Oppem), Sint-Pieterskerkhof, St-Pietersplein met omliggende bebouwing DG 19/04/1982, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40858>
- Zaventem (Sterrebeek), Sint-Pancratiuskerkhof, kerk en kerkhofmuur M 15/05/2001 historische en artistieke waarde; DG 15/05/2001, historische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40929>
- Zaventem (Nossegem), Sint-Lambertuskerkhof, kerk en kerkhof en omliggende straten L 8/02/1946, artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40907>

Er werd in de Vlaamse Rand één begraafplaats beschermd als monument.

- Beersel (Lot) begraafplaats, Kerkhofstraat 13, M 12/7/2007, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/201108>

Er werd in de Vlaamse Rand nog geen enkel individueel grafteken of calvarie beschermd.

1.3. Onderzoek Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand in 2014 en 2018

Kerkhoven

Als voorbereiding op het beschermingsdossier werden de kerkhoven geëvalueerd in 2014 en de begraafplaatsen in 2018. Uit het terreinonderzoek bleek dat er geen kerkhoven zijn die omwille van een ensemblewaarde van kerk met kerkhof en graftekens dienen beschermd te worden. De resterende kerkhoven zijn voornamelijk kerkhofsites die grotendeels of volledig geruimd zijn en meestal ingericht als groene ruimte in de dorpskern rond de kerk. Ze worden door de gemeentelijke overheden beheerd en verdere actie naar bescherming is niet prioritair.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

Ensembles van graftekens

Uit het onderzoek van 2018 blijkt dat vijf sites een waardevol geheel aan graftekens bezitten waar zowel de beeldwaarde als de ensemblewaarde hoog zijn.

- Grimbergen (Humbeek), Holbroek, begraafplaats (oudste deel met de grafkapel Lunden)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76467>
- Merchtem (Merchtem), Brusselsesteenweg, begraafplaats (graftekens langs de kruisende centrale paden en het graf van componist De Boeck)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/303861>
- Overijse (Overijse), Solheide, begraafplaats (ensemble van graftekens langs de kruisende centrale paden)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/301632>
- Sint-Pieters-Leeuw, (Ruisbroek), Groot-Bijgaardenstraat, begraafplaats (oudste deel met slachtoffers van het treinongeval in Vorst 1899, ereperk, graftekens langs de paden)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/90842>
- Vilvoorde (Vilvoorde), Mechelsesteenweg, stedelijke begraafplaats (oudste deel met beboomde paden en graftekens voor een stedelijke elite)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/70482>

Individuele graftekens

Er zijn een aantal individuele graftekens die omwille van hun artistieke kwaliteiten en omwille van het maatschappelijk belang van de begraven persoon erfgoedwaarde bezitten. Er zijn vijf kunstenaarsgraven en zestien artistieke en historisch interessante graftekens in de Vlaamse Rand. Ze worden in het kader van dit project verder onderzocht.

Kunstenaarsgraven

- Dilbeek, d'Arconatistraat, begraafplaats: graf van de kunstschilder Jean Brusselmans
Niet opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed
- Dilbeek (Sint-Ulriks-Kapelle), Sint-Wivinadreef, begraafplaats van de broeders van de Christelijke Scholen met het graf van Alfons Hoppenbrouwers en aansluitend de begraafplaats van de Zusters en Broeders van Don Bosco
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/212382>
- Machelen (Diegem), Zaventemsesteenweg, begraafplaats: graf van de schilder-beeldhouwer Victor Servranckx
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/77599>
- Zaventem (Nossegem), Namenstraat, begraafplaats: graf van de beeldhouwer Pieter Braecke
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/215443>
- Zaventem (Sint-Stevens-Woluwe), Sint-Stefaansstraat, begraafplaats: graf van de beeldhouwer Oscar de Clerck
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/127227>

Artistiek vormgegeven en historisch waardevolle graftekens

- Beersel (Dworp), Molenveld, begraafplaats: Grafteken voor de familie Lassarre (ontwerper Henri Lacoste)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/304413>
- Beersel (Huizingen), Ansberg, begraafplaats: mausoleum Torley-Devillers
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/303327>
- Grimbergen (Grimbergen), Veldkantstraat, begraafplaats: grafteken voor de Familie Pincket (kunstenaar Félix Roulin)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/75271> (het grafteken wordt niet vermeld)
- Sint-Pieters-Leeuw (Sint-Pieters-Leeuw), Galgstraat, begraafplaats: grafteken voor Albert van Cotthem (kunstenaar Victor Rousseau)

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

- <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/90744> (het grafteken wordt niet vermeld)
- Tervuren (Tervuren), Duisburgsesteenweg, begraafplaats: grafteken voor de familie Dielens-Nys (kunstenaar Léon Sarteel) <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/300078> (het grafteken wordt niet vermeld)
- Tervuren (Tervuren), Duisburgsesteenweg, begraafplaats: grafteken voor Juste B.C.I. Laga <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/300078> (het grafteken wordt niet vermeld)
- Machelen (Machelen), Kerkhofdreef, begraafplaats: grafkapel van de familie Rittweger <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/77620>
- Vilvoorde (Vilvoorde), Mechelsesteenweg, begraafplaats: grafteken voor de familie Deneve-Moreau (kunstenaar: Antoon van Parys) <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/70482> (het grafteken wordt niet vermeld)
- Vilvoorde (Vilvoorde), Mechelsesteenweg, begraafplaats: grafteken voor de familie Gelders (kunstenaar René Boschmans) <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/70482>
- Vilvoorde (Vilvoorde), Mechelsesteenweg, begraafplaats: grafteken voor Jan Poot <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/70482>
- Wemmel (Wemmel), G. Van Kampenhoutstraat, begraafplaats: grafteken voor de familie Deschuyffeleer-Delvoye (kunstenaar Oscar de Clerck) <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/89952> (het grafteken wordt niet vermeld)
- Zaventem (Sterrebeek), Burchtstraat, begraafplaats: grafteken voor Jean-Marie Derscheid <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/127098>
- Zaventem (Zaventem), Kerkhoflaan, begraafplaats: grafteken voor de familie Coppin-Van Geetsom (kunstenaar Gustave Fischweiler) <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/127119>
- Zaventem (Zaventem), Kerkhoflaan, begraafplaats: grafteken voor de familie Quitmann (kunstenaar André Allar) <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/127119>
- Zaventem (Zaventem), Kerkhoflaan, begraafplaats: grafteken voor de familie Feldheim <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/127119>
- Zaventem (Zaventem), Kerkhoflaan, begraafplaats: grafteken voor Filip De Greef <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/127119>

Calvariebergen

In de Vlaamse Rand zijn er twee calvariebergen, waarvan één gecombineerd met familiegraven en de andere gekoppeld aan een indrukwekkend drevenpatroon, die uniek te noemen zijn omwille van hun vormgeving. Ze overstijgen het traditionele massaproduct en zijn bepalend voor hun omgeving.

- Asse-centrum (Asse), Mollemseweg, begraafplaats: calvarie naar ontwerp van Antoon Van Parys met een lijnaanplanting van geschoren taxus- en hulststruiken. Nog niet opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed
- Wemmel (Wemmel), G. Van Campenhoutstraat, begraafplaats: calvarie met familiegraven <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/89952>

Brusselse begraafplaatsen

In de Vlaamse rand liggen tot slot vier begraafplaatsen die eigendom zijn van gemeenten uit het Brusselse gewest. Ze vertonen geheel eigen typologieën van graftekens die zeer representatief zijn voor de Brusselse maatschappij én contrasteren met het Vlaamse beeld

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

van de begraafplaats en graftekens. Ook daar resulteert het onderzoek in zowel waardevolle ensembles als individuele graftekens. Tevens zijn er een aantal vooraanstaande wetenschappers en kunstenaars bijgezet op die begraafplaatsen.

- Beersel (Alseberg), Kerkhoflaan, begraafplaats van Vorst: perceel 6 <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/304527>
- Dilbeek (Dilbeek), Kerselaarstraat, begraafplaats van Koekelberg: individuele graftekens verspreid over de begraafplaats <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/206886>
- Wezembeek-Oppem (Wezembeek-Oppem), begraafplaats van Etterbeek: individuele graftekens verspreid over de begraafplaats, percelen 1, V en J <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/214028>

Beschermingsvoorstel

De minister gaf aan prioriteit te willen geven aan de individuele graftekens. De kunstenaarsgraven, calvaries en de artistieke en historische graftekens worden dan ook als eersten onderzocht.

1.4. Calvariebergen, een geschiedenis⁹

Het was op de begraafplaats buiten Jeruzalem, de Calvarieberg of berg Golgotha, dat Jezus gekruisigd werd, begraven en verrees. Alle calvariebergen, inclusief de vereenvoudigde kruisen, verwijzen naar die kern van het christelijk geloof.

Kruisen, als afbeeldingen van de Calvarieberg, behoren tot de oudste afbeeldingen binnen het christendom. De oudst bekende afbeelding van een gekruisigde christelijke figuur zou uit de Romeinse catacomben stammen en dateren uit de tweede eeuw. Toch stonden de eerste christelijke gemeenschappen negatief tegenover het symbool omdat de kruisdood een schandelijke straf was. In de vierde eeuw werd het kruis een positief symbool omdat het als executie-instrument werd afgeschaft, omwille van het kruisvisioen van keizer Constantijn (280-337) en de vinding van het heilig kruis door de heilige Helena (248-329). Het kruis ging vanaf dan fungeren als symbool voor de overwinning van Christus over de dood. Uit die periode stamt een gekruisigde Christus op de bronzen deur van de Sint-Sabina in Rome. Vanaf de zevende eeuw komen afbeeldingen van Christus aan het kruis voor op iconen. De Byzantijnse voorstelling van de triomferende Christus primeert tot de 13de eeuw. Giotto di Bondone (1266 of 1267-1337) wordt gezien als de eerste kunstenaar die een lijdende Christus afbeeldde. Tijdens de late middeleeuwen zal de lijdende menselijke Christus op het voorplan treden. De 'devotio moderna' binnen het christendom omstreeks 1500 versterkt die evolutie.

In open lucht werden calvaries of (calvarie)kruisen opgesteld langs wegen of op kerkhoven. Kruisen zijn de oudste vormen van wegmarkering in het christelijke Europa. Heidense cultusplekken en kruispunten die vaak geassocieerd werden met het bovennatuurlijke werden gechristianiseerd door de plaatsing van kruisen. Tegen de 12de eeuw zou het wegkruis een zeer bekend fenomeen zijn. In de 18de eeuw krijgen ze concurrentie van de wegkapellen.

Vermoedelijk vanaf de 13de eeuw werden calvaries opgericht op kerkhoven. De introductie van het vagevuur en de nood aan gebeden om er uit bevrijd te worden, maakte herinnering noodzakelijk. Omdat voor de meeste gelovigen op een kerkhof een stenen kruis of zerk onbetaalbaar was, werden de meesten anoniem begraven. Daarom werd een calvarie op

⁹ Onroerend Erfgoed, digitaal beschermingsdossier 4.001/23003/104.1, *Van Cauwelaertkapel* (Mertens J. 2017, 8).

MEULEKAMP W. & DE NIJS P. 1998: *Buiten de kerk Processieparken, Lourdesgrotten en Calvariebergen in Nederland en België*, s.l., 40-43.

ALMERING L. s.d.: *Geschiedenis van het kruis* [online] <http://www.artway.eu/content.php?id=1151&lang=nl&action=show> (geraadpleegd op 6 april 2018).

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

het kerkhof geplaatst. De calvarie en het feest van Allerzielen werden middelen om alle anonieme doden in herinnering te brengen.

Het calvariekruis neemt zodoende de functie over van het reddende heiligengraf in het kerkgebouw. Het was immers de gewoonte om zo dicht mogelijk bij het heiligengraf of de relieken begraven te worden. Zodoende zou de bescherming en voorspraak van de heilige op de overledenen afstralen. Voor zij die buiten de kerk werden begraven, werden de calvarie samen met het koor van de kerk de nieuwe focuspunten.

Wanneer keizer Jozef II in 1784 het begraven binnen de stadsmuren verbiedt en de kerken verplicht om buitenstedelijke begraafplaatsen aan te leggen, wordt ook daar aangesloten bij de traditie om calvariebergen op te richten. De nieuwe begraafplaats blijft immers een gewijde plek die eveneens 'eglesia' is. Opmerkelijk is dat die traditie bleef voortleven toen Napoleon in 1804 de gemeentelijke overheden verplichtte om begraafplaatsen in te richten en ook toen in 1868 de Raad van State besliste dat alle begraafplaatsen in handen van de gemeenten kwamen. Bovendien resulteerde de kerkhovenoorlog tussen vrijzinnigen en katholieken over de controle van de begraafplaatsen in een overwinning van de eersten. Er mag dan ook verwacht worden dat de calvarie zou verdwijnen van de begraafplaats. Het tegendeel is waar. Calvaries worden tot na de Tweede Wereldoorlog opgetrokken als centrale punten en focuspunten van begraafplaatsen van voornamelijk de landelijke gemeentes.

Calvaries werden opgericht in hout, steen, brons en gietijzer. Vaak zijn het massaproducten zoals diegene die door ijzergieterij Van Aerschot werden vervaardigd. Liefst werden ze op een heuvel geplaatst om de zware weg van Christus' lijden naar de redding te ervaren. In zijn meest eenvoudige vorm werd enkel het kruis afgebeeld. Meestal werd het aangevuld met een lijdende Christusfiguur, Maria en Johannes, Maria Magdalena en andere figuren.

Wim Meulekamp vermeldt in zijn boek 'Buiten de kerk' negen calvaries in België. De lijst is duidelijk onvolledig en vooral de calvaries van voor de 20ste eeuw worden vermeld.

1.5. Maatschappelijke betekenis van calvariebergen op begraafplaatsen

Plaats van herdenking

Een begraafplaats is een zone waar een gemeenschap de menselijke restanten begraaft om de natuur op gecontroleerde wijze haar gang te laten gaan. Binnen de katholieke traditie biedt de calvarie aan de nabestaanden een gepaste en respectvolle herdenkingsplaats om de voorouders wiens graf niet bewaard bleef, te herdenken.

De 'ruimtelijke ordening' als getuige van maatschappelijke status

De inplanting van de calvarie op een begraafplaats is een wezenlijk onderdeel van de structuur van de begraafplaats. Calvaries worden meestal op cruciale punten in de aanleg van de begraafplaats opgericht: op het einde van een zichtas of op een kruising van belangrijke paden. Soms wordt die plek versterkt door een aanplant van bomen of struiken rond de calvarie en langs de paden ernaar toe leiden. In de buurt werden vaak specifieke perken aangelegd voor priesters, kloosterlingen, kindergraven of voor de dorpselite.

De calvarie als artistieke uiting

Calvaries zijn een symbiose van architectuur, sculptuur, toegepaste kunst, bronsgieten, kunstenaarsoeuvres, ... Ze overspannen zeven eeuwen van de funeraire geschiedenis en vormgeving.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

1.6. Motivering van de selectie

1.6.1. Selectiecriteria

De selectie van de te beschermen calvariebergen gebeurt op basis van onderstaande criteria. Het gaat daarbij steeds om een combinatie van criteria die samen de kwaliteiten van een calvarie bepalen.

Zeldzaamheid

"geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, de typologie of het oeuvre"

De zeldzaamheid van een calvarieberg wordt bepaald door zijn ouderdom, gecombineerd met de (uitzonderlijke) vormgeving, artistieke kwaliteiten, uitzonderlijk of vernieuwend materiaalgebruik, betrokken kunstenaars, ...

Herkenbaarheid

"geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan."

Calvariebergen hebben een duidelijke herkenbaarheid dankzij hun vormtaal, materiaalgebruik, opschriften, symboliek, Vaak zijn ze het doorslaggevende element om een terrein als begraafplaats te herkennen. Hun prominente ligging binnen een funeraire context, aan de gevel van een kerk of centraal op een begraafplaats is vaak bepalend voor de aanleg en gebruik van de site.

Representativiteit

"geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde typologie of een bepaald oeuvre."

Een calvarieberg is een representatief voorbeeld van een welbepaalde periode indien elementen als de vormgeving, materiaalgebruik en decoratie de evolutie van de vormgeving en het gebruik door de tijd heen ondersteunen en zichtbaar maken. Het kan ook representatief zijn voor een fase in het oeuvre van een kunstenaar.

Ensemblewaarde

"geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen."

De ensemblewaarde van een calvarieberg bestaat uit de combinatie van losse elementen die samen het geheel van de calvarieberg uitmaken. Dat kan gaan om de vormgeving van de calvarieberg, beelden, aanwezigheid van graven omheen de calvarieberg, een omheining of omhaging, padenpatroon, knielbank,

Contextwaarde

"geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke relatie is op landschappelijk, stedenbouwkundig of esthetisch vlak."

De contextwaarde van een calvarieberg wordt gevormd door de ligging van de calvarieberg binnen een kerkhof of begraafplaats, tegen de kerkmuur of op een zichttas, in het oudste deel of op de uitbreiding, ... Niet alleen wijzen ze op de ontstaansgeschiedenis van een begraafplaats, ook worden ze vaak omkaderd door de meest prestigieuze graftekens van de begraafplaats.

Bouwfysische toestand

De bouwfysische toestand van de calvarieberg is van groot belang. Bij de bescherming van calvariebergen wordt de bouwfysische toestand steeds in overweging genomen. Een calvarieberg met een hoge graad van degradatie komt niet in aanmerking voor bescherming tenzij er belangrijke tegenindicaties zijn uit historisch of artistiek oogpunt.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

1.6.2. Waarden voor bescherming

Artikel 2.1. §26 van het Onroerenderfgoeddecreet (12 juli 2013) somt de erfgoedwaarden op die leiden tot bescherming. Toegepast op calvaries zijn volgende waarden relevant:

Historische waarde:

"Een onroerend goed heeft historische waarde als het getuigt van een (maatschappelijke) ontwikkeling, gebeurtenis, figuur, instelling of landgebruik uit het verleden van de mens". De calvarieberg heeft als gevolg van de ouderdom, de wetgeving, zijn ontstaansgeschiedenis, zijn historische religieuze functie, ... een historische waarde.

Volksculturele waarde: "Een onroerend goed heeft volksculturele waarde als het getuigt van gebruiken en gewoonten, voorstellingen en tradities van een specifieke bevolkingsgroep of gemeenschap in het verleden".

Begraafplaatsen zijn onderhevig aan lokale gebruiken. Vaak zijn die ongeschreven en slechts uit analyse van de site of regio herkenbaar. Er kan gedacht worden aan lokale materialen, applicaties, locaties van bijzetting, enzovoort maar ook het gebruik van met symboliek beladen planten. Het zijn uitdrukkingsvormen die zich kenmerken door een langdurig continu gebruik dat slechts in crisismomenten wijzigt.

Ruimtelijk-structureerende waarde:

"Een onroerend goed heeft ruimtelijk-structureerende waarde als het de ruimte ordent, afbakt, structureert en de blik leidt".

De aanwezige ommuring, poortgebouw, nutsgebouwen, calvarie, padenstructuren en beplanting, in combinatie met grootse en minder indrukwekkende graftekens werken ruimtelijk structurend. De blik wordt geleid naar een centraal zwaartepunt, meestal de calvarie. Paden, beplanting, graftekens kunnen dan weer percelen omsluiten waar de middenklasse begraven ligt.

Artistieke waarde

"Een onroerend goed heeft artistieke waarde als het getuigt van het kunstzinnige streven van de mens in het verleden".

Calvariebergen getuigen van het kunstzinnige streven van een gemeenschap of individu. Daartoe werden architecten, tuinarchitecten, landschapsarchitecten, kunstenaars, grafmakers, ... aangetrokken om de calvariebergen vorm te geven en uit te voeren.

1.6.3. Selectie van calvariebergen in de Vlaamse Rand

In Vlaanderen zijn er volgens de Inventaris van het Bouwkundig erfgoed 119 calvariebergen beschermd. Meestal zijn ze samen met de kerk beschermd als onderdeel van het interieur of tegen de muur of het koor van de kerk. Meestal gaat het om 19de-eeuwse en oudere exemplaren. Er zijn ook enkele calvariekerken en calvariekruisen langs openbare wegen beschermd. Een aantal calvariebergen werden opgericht na de Eerste Wereldoorlog als herinnering aan de gesneuvelden. Slechts 2 buitenstedelijke begraafplaatsen met vermelding van de calvarie werden beschermd:

- Ruisselede (Ruisselede), Bruggesteeweg zonder nummer, Begraafplaats op het Sint-Pietersveld, midden 19de eeuw (?), L 24/06/2002, sociaal-culturele, natuurwetenschappelijke en esthetische waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/90460>
- Torhout (Torhout), Oude begraafplaats, Bruggestraat, oprichting 1834, M 27/05/2015, historische en artistieke waarde.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/87297>

In 2014 en 2018 werden alle kerkhoven en begraafplaatsen van de Vlaamse Rand onderzocht. Twee calvariebergen op kerkhoven werden reeds beschermd samen met de kerk en het kerkhof, meer bepaald te Linkebeek en Meise.

Er werden verschillende gietijzeren exemplaren terug gevonden, niet steeds in goede bouwfysische toestand. Verschillende exemplaren zijn uitgevoerd in neogotische stijl en

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

wellicht door het gietijzeratelier Van Aerschot en zonen vervaardigd. Geen enkel exemplaar overtuigde momenteel voldoende om beschermd te worden. Een volledige oeuvercatalogus van de ijzergieterij Van Aerschot ontbreekt voorlopig.

Twee calvariebergen overstijgen de traditionele vormgeving van de calvarieberg. Beide calvariebergen zijn uniek binnen de collectie aan bekende calvariebergen door hun bijzondere vormgeving. Ze zijn representatief als late getuigen van een eeuwenoude traditie om de dodenakker onder religieuze bescherming te plaatsen en de calvarieberg te gebruiken als herinnering aan de naamloze overledenen:

- Asse, Mollemseweg, een werk van Antoon Van Parys omstreeks 1946. De calvarieberg te Asse is de enige bronzen calvarie door Antoon Van Parys vervaardigd op een begraafplaats. De ingetogen sfeer en de voorstelling van 'De Christus met de hangende handen' is zeer representatief voor het oeuvre van de kunstenaar. De combinatie met een indrukwekkende aanplanting van Taxus en Ilex is uniek. Geen enkele naoorlogse site in Vlaanderen werd beschermd omwille van de nadruk op de aanwezige structurerende beplanting en de calvarie. Het als dorpsgezicht beschermde kerkhof 'Campo Santo' in Mariakerke (Gent) (DG 'Dorpskern Mariakerke', 2014, historische waarde) heeft een kruisende padenstructuur geflankeerd door een indrukwekkende lijnaanplanting van geschoren taxussen. Het kerkhof heeft echter een ontstaansgeschiedenis die terug gaat tot de 19de eeuw en is dus wezenlijk anders dan de begraafplaats van Asse die geopend werd voor begravingen in 1946.
<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/130875>
- Wommel, G. Van Campenhoutstraat, een neogotische calvarie met familiegraven uit 1925. De calvarieberg te Wommel is een uitzonderlijk rijk uitgewerkt interbellumstuk en heeft ontegensprekelijk artistieke waarde.

Bibliografie

- MERTENS J. 2016: *Funerair Erfgoed in Vlaanderen - Op zoek naar de doden tussen de levenden*, Brussel (onuitgegeven studie).
- MEULEKAMP W. & DE NIJS P. 1998: *Buiten de kerk Processieparken, Lourdesgrotten en Calvariebergen in Nederland en België*, s.l. .
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED. 2017: *begraafplaatsen* [online], <https://thesaurus.onroerendergoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/54> (geraadpleegd op 8 maart 2018)
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED. 2017: *Kerkhoven* [online], <https://thesaurus.onroerendergoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/232> (geraadpleegd op 8 maart 2018).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *graven* [online] <https://thesaurus.onroerendergoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/1227> (geraadpleegd op 19/07/2018).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *funeraire constructies* [online] <https://thesaurus.onroerendergoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/174> (geraadpleegd op 19/07/2018).
- GROOTE P. & KLAASSENS M. 2011: Betekenissen van plekken van de dood in: BROUWER R. & HENSSEN P., *Over 25 jaar de toekomst van de funeraire cultuur*, s.l., 137-139.
- S.N. s.d.: *Begraafplaats* [online], <http://www.encyclo.nl/begrip/Begraafplaats> (geraadpleegd op 17/3/2014).
- VAN DALE s.d.: *Calvarieberg* [online] <https://pakket5.vandale.nl/zoeken/zoeken.do#> (geraadpleegd op 6 april 2018).

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Situering

De begraafplaats van Asse, Mollemseweg zonder nummer, ligt ten noordoosten van de dorpskern van Asse in een van oudsher landelijk gebied. De begraafplaats heeft een oost-west gerichte centrale as met in het westen de toegangspoort en op het eindpunt van de as de omhaagde calvarieberg gesigeneerd door Antoon van Parys. Langsheen de Mollemseweg is de begraafplaats afgeboord met een geschoren haag van gewone taxus of venijnboom (=Taxus baccata) waarvoor op stam gezette geschoren hulsten (=Ilex aquifolium) staan. De paden van de begraafplaats worden geflankeerd door geschoren taxus- en hulststruiken.

2.2. Historisch overzicht

2.2.1. De begraafplaats en zijn padenpatroon

In het gemeentelijk archief bleven geen documenten bewaard over de aanleg van de site.¹⁰ De begraafplaats werd kadastraal geregistreerd in 1945.¹¹ De eerste bijzetting zou gebeurd zijn in 1946 volgens de gegevens verstrekt door de gemeente¹². Dat wordt bevestigd door kaartenmateriaal en luchtfotografie die pas in 1969 de begraafplaats afbeelden (6.3. documentatie, 3).¹³ De taxus- en hulststruiken werden vermoedelijk bij de aanleg van de begraafplaats aangeplant, getuige hun indrukwekkende afmetingen.

De aanleg van de begraafplaats van Asse met een opdeling door paden die samen twee, ten opzichte van elkaar gekantelde vierkanten vormen, gecombineerd met diagonaal kruisende paden gaat duidelijk terug op historische tuinontwerpen die in de 20ste-eeuw herontdekt worden. Jammer genoeg bestaat er geen omvattende studie over de aanleg van na-oorlogse begraafplaatsen die hun evolutie en kenmerken duidelijk beschrijft.

Zowel in de tuinaanleg als de aanleg van tuinwijken en publieke parken blijkt dat na de 19de eeuw, die gedomineerd werd door de Engelse landschapstuin, de formele aanleg aan belang wint. Het begin van de 20ste eeuw is volgens Duquenne een echte overgangperiode.¹⁴ Zowel sterk versoberde landschapsparken als formele aanlegstructuren gaan met elkaar wedijveren. De formele aanleg is echter nooit echt weg geweest, zeker niet voor grote (staats)projecten als het Jubelpark en het park van Tervuren. In de private tuinarchitectuur wordt nog steeds volgens Duquenne het ontwerp van Jozef Hoffman uit 1905 voor de tuin van het Stockletpaleis in Brussel als een keerpunt beschouwd. De tuin werd gepubliceerd in onder andere "Moderne Bauformen" in 1914 en toont een gestructureerd geheel van hagen en gesnoeide zuilen. Van Der Swaelen ontwerpt in 1911 de tuin voor het kasteel van Meldert in formele stijl.

De interbellumtuin ondergaat volgens De Bruyn de invloeden van de strakkere vormgevingen in de art-decokunst en de abstracte schilderkunst.¹⁵ Omstreeks 1925 verschijnen terug zuivere lijnen, geometrische vormen en felle kleuren. Er zijn twee tendensen: de eerste gaat voor de symmetrische aanleg en is duidelijk geïnspireerd op de 17de-eeuwse tuinarchitectuur en de tweede tuinstroming inspireert zich eerder op de abstracte en kubistische schilderkunst. Er wordt op dat moment van uitgegaan dat een tuin of park, en in uitbreiding een begraafplaats, geen natuurlijke plek is maar een kunstwerk dat evenwel het midden zoekt tussen het artistieke en de natuur. Het imiteren van de natuur heeft dan ook geen zin. De tuinontwerper moet de natuur in haar basisvorm

¹⁰ Telefonische informatie verstrekt door de gemeente op 19 april 2018.

¹¹ Kadasterarchief Vlaams-Brabant, Mutatieschetsen en bijhorende mutatiestatuten Asse, afdeling II, 1945/8.

¹² Telefonische informatie verstrekt door de gemeente op 19 april 2018.

¹³ Topografische basiskaart, Nationaal Geografisch Instituut, uitgegeven in 1969, schaal 1:25.000.

¹⁴ DUQUENNE X. 1990 : Parken en tuinen in België (slot), *De woonstede door de eeuwen heen*, 88, 31-40.

¹⁵ BONNECHERRE P. & DE BRUYN O., 1998 : *Het bezielde landschap*, Antwerpen, 303-311.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

onderwerpen aan zijn gezag. Tezelfdertijd moet de natuur van de plant gerespecteerd worden naar groeivorm, standplaats, licht, Te veel artificieel ingrijpen wordt afgeraden. De interbellumtuin is de natuur onder de zachte hand van de tuinman. De twee tendensen uit het interbellum zetten zich verder na de Tweede Wereldoorlog.

In België getuigt onder andere de tuin Van Buuren (1924)¹⁶ in Ukkel van de vernieuwingen in de interbellumtuin: regelmatige beheerste vorm, bewust sober gehouden en functioneel. Elk tuindeel krijgt een eigen uitgesproken functie. Vooral tuinarchitect Jean Canneel-Claes was pleitbezorger van het doorgedreven functionalisme. Diezelfde kenmerken zijn herkenbaar in de modernistische Belgische begraafplaatsen die op functionele leest zijn geschoeid: ze zijn voorzien van een inkompartij, centrale ontsluitingsas, gestructureerde perken opgedeeld door paden en in rijen. Het doorlopen van de vernieuwingen in de tuinarchitectuur naar de naoorlogse periode blijkt uit het ontwerp van de begraafplaats van Marche-en-Famenne door René Pechère in de jaren 1950.¹⁷ Het plan kenmerkt zich door een zeer gestructureerde opbouw met omlopende en kruisende paden en afgeronde hoeken. De hoofdpaden worden geflankeerd door respectievelijk Thuja en hagen, afhankelijk van hun belang.

De begraafplaats van Asse past binnen de beschreven typologie met zijn formele, op het verleden, vooral de 17de eeuw, gebaseerde padenstructuur. Het patroon van twee ten opzichte van elkaar gekantelde vierkanten met verbindende diagonalen is bekend sinds de late 17de eeuw (6.3. documentatie, afbeelding 4).¹⁸

De kruisende paden, in Asse onder de vorm van diagonalen, gaan dan weer terug op de middeleeuwse tuinen van onder andere kloosterpaden waar ze herinneren aan de vier stromen van het Aardse paradijs. Het plan van het kerkhof Sint-Margriet in Parijs uit 1763, waar een opdeling met kruisende paden zichtbaar is, bleef bewaard en getuigt van de populariteit van de formeel aangelegde begraafplaats in de 18de-eeuw.¹⁹ Die zeer logische en praktische opdeling van een terrein werd ook toegepast bij de eerste buitenstedelijke begraafplaatsen vanaf de late 18de eeuw en de vroege 19de eeuw.²⁰ Vanop de vier hoeken van de ruit gezien vormen de paden te Asse een ganzenpoot of Patte d'oie, die dan weer sinds de barokperiode in de tuinarchitectuur wordt toegepast. Het gebruik van topiary om paden en perken af te boorden komt zeker sinds de 16de eeuw in de tuinarchitectuur voor. De paden werden geflankeerd door taxus- en hulststruiken, zodat de structuur meteen duidelijk werd bij het betreden van de begraafplaats.

Dezelfde beplanting werd gebruikt voor de afboording van de begraafplaats langs de Mollemseweg. Hier wordt de geschoren taxus gebruikt voor de afsluiting met de straat, terwijl ervoor de op stam gezette hulststruiken staan. Mogelijk waren de hulststruiken oorspronkelijk ook kegelvormig gesnoeid en zijn ze pas in een later stadium op stam gezet, getuige de snoeiwonden op de stammen. De afboordende haag gaat terug op een wetwijziging die Willem I doorvoerde in 1829 toen hij voorschreef dat de begraafplaats niet noodzakelijk ommuurd moest zijn maar ook van de buitenwereld mocht afgescheiden zijn door een palissade, een doornen haag of een gracht.

¹⁶ VAN BUUREN MUSEUM s.d. : *De tuin* [online] <https://www.museumvanbuuren.be/nl/jardin.php> (geraadpleegd op 23 juli 2018).

¹⁷ VERSCHAEREN B. 2017: Le cimetière de Marche-en-Famenne et René Pechère : un cimetière moderniste, *Tafotiel*, 38, 4-22.

¹⁸ OLDENBURGER C. 2016: Hofstede Clingendael te Wassenaer, de vroegste Frans classicistische aanleg? Aanleg Ca. 1680; zichtas nog bestaand. *Architecture of gardens and parks in the Netherlands (2006)*, slide 36 [online] <https://www.slideshare.net/CarlaOldenburger/architecture-of-gardens-and-parks-in-the-netherlands-2006> (geraadpleegd op 28 juni 2018).

Verschillende gelijkaardige plattegronden uit de 16de tot 18de eeuw worden afgedrukt in DE HERDT R. (2000): *Tuinen van Eden*, 110-111, 126-127, 134.

¹⁹ ETLIN R. 1984: *The architecture of death*, London, 69.

²⁰ MERTENS J. 2017: *Op zoek naar de doden tussen de levenden - Status Quaestionis van het onderzoeken, beschermen en beheren van funerair erfgoed in Vlaanderen* (augustus 2017), Brussel, 33-35 (Onroerend Erfgoed, onuitgegeven studie).

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

2.2.2. De beplanting: taxus en hulst

De in Asse gebruikte eeuwig groene taxus- en hulststruiken zijn ideale planten voor begraafplaatsen gezien ze de betekenis van dood, rust en verrijzenis in zich dragen.

De *Taxus baccata*²¹ is een inlandse wintergroene struik. De rode bessen zijn giftig waardoor de boom voor de dood staat. Anderzijds wordt de taxus beschouwd als symbool voor het eeuwige leven. Zijn reputatie als eeuwig levende boom heeft de taxus te danken aan zijn potentiële hoge leeftijd tot meer dan 1500 jaar en zijn enorme regeneratievermogen bij snoei.

Reeds bij de Kelten had de boom de betekenis van reïncarnatie en bij de Romeinen was hij gewijd aan Hekate, de godin van de onderwereld. Voor de christenen werd de boom het symbool van het leven na de dood. Op kerkhoven zou men vroeger taxus geplant hebben om de zielen te begeleiden naar het hiernamaals. Andere legenden spreken van de geesten van de overledenen die huizen in taxusstruiken. In het volksgeloof kreeg de taxus een beschermende functie toegedicht tegen hekserij en blikseminslag. De symbolische betekenis en het volksgeloof leidden ertoe dat taxus vaak gebruikt werd om houten kruisen uit te snijden en dat hij op kerkhoven werd aangeplant. Taxus wordt vandaag vaak aangeplant omdat hij heel gemakkelijk in vorm te snoeien is.

De *Ilex aquifolium*²² of hulst is een inlandse groenblijvende struik. Sinds Germaanse en Keltische tijden was het een heilige struik die geassocieerd werd met winter- en lentefeesten. Dat resulteerde in het volksgeloof dat de hulst die in de kerk gebruikt werd voor de kerkdecoratie ook een krachtige geluksbrenger was in huis. Voor de christenen verwijzen de stekelige bladeren naar de doornenkroon, de bessen naar het bloed van Christus en volgens de volksoverlevering was het kruis gemaakt van het hout van hulst. De altijd groene hulst kreeg de betekenis van zowel 'leven' als van 'dood' omwille van zijn giftige bessen. De hulst staat tevens voor de liefde over de dood heen en het eeuwige leven. Een hulst zou het huis beschermen tegen bliksem en tovenaars. Als haag beschermde hij tegen wilde dieren.

2.2.3. De calvarie

2.2.3.1. Antoon van Parys

Antonius Franciscus August Van Parys werd op 26 april 1884 in Deinze geboren. Hij trok na de lagere en middelbare school in Deinze in 1904 naar de Sint-Lucaswerkhuisen te Gent. Nog hetzelfde jaar verkaste hij naar de Gentse Academie waar hij dagonderwijs volgde. Hij volgde de 'decoratieve leergangen', de 'vrije leergang', 'toegepaste bouwkunst' bij Oscar Vandevoorde (1871-1938) en 'levend model' en 'kunstgeschiedenis' bij Jean Delvin (1853-1922). Vooral deze laatste schijnt een grote invloed gehad te hebben op Van Parys. Na de kunstopleiding komt Antoon Van Parys terecht in het atelier van Matthias Zens (1839-1921) om vervolgens naar het atelier van Aloïs De Beule (1861-1935) te trekken. In hetzelfde atelier werden kunstenaars als Oscar Sinia (1877-1956), Geo Verbanck (1881-1961) en Leo Sarteel (1882-1942) opgeleid. Antoon werkte er zowel in hout als in steen.

²¹ De beschrijving is gebaseerd op:

DE CLEENE M. & LEJEUNE M. 1999: *Compendium van rituele planten in Europa*, Gent, 1014-1021.

DODENAKKERS FUNERIAIR ERFGOED 2018: *Taxus* [online] <https://www.dodenakkers.nl/naslag/symboliek/166-taxus.html> (geraadpleegd op 25 juni 2018).

MAES B. (red) 2006: *Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik*, Amsterdam, 307-309.

²² De beschrijving is gebaseerd op:

DE CLEENE M. & LEJEUNE M. 1999: *Compendium van rituele planten in Europa*, Gent, 504-511.

DODENAKKERS FUNERIAIR ERFGOED 2018: *Hulst* [online] <https://www.dodenakkers.nl/naslag/symboliek/H.html> (geraadpleegd op 25 juni 2018).

MAES B. (red) 2006: *Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik*, Amsterdam, 158-160.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

In 1906 vervaardigde Antoon Van Parys zijn eerste geveldecoratie, momenteel bewaard in het Museum van Deinze en de Leiestreek, en in 1907 zijn eerste grafteken (Lagrange, Deinze). Antoon Van Parys ontwierp verschillende graftekens nog voor hij afstudeerde aan de academie in 1912. Samen met Albert Saverys (1886-1964)²³, René Lagrange (1869-1941)²⁴ en Maurice De Ruyck (1884-??)²⁵ richtte hij de groep "Vrije kunst" op waarmee hij in 1908, 1909 en 1911 tentoon stelde. Jo Evrard ziet in de jaren 1910-1938 de hoogtijdagen van de funeraire sculptuur door Antoon Van Parys vervaardigd.²⁶

In 1913 werkt hij mee aan de decoratie van het Belgische paviljoen tijdens de Wereldtentoonstelling van Gent. Hetzelfde jaar huwde hij Héléne Van De Veire die hem drie kinderen schonk. De oudste zoon werd kunstschilder en de jongste zoon, Luciaan (Luc), werd beeldhouwer. Het gezin woonde achtereenvolgens in Gent, Petegem en Deinze. In die laatste stad bouwde Antoon Van Parys een atelier. Hij werkte alleen en had geen leerlingen. Later zou enkel zoon Luc meewerken in het atelier.

Antoon kreeg niet alleen naam als funerair beeldhouwer, na de Eerste Wereldoorlog werd hij ook meermaals aangezocht om herdenkingstekens voor de gesneuvelden te ontwerpen. De realisatie van het oorlogsgedenkteken van Deinze 'De puinruimer' in 1922 wordt als de officiële erkenning van zijn kunstenaarschap gezien (Beschermd monument sinds 24 november 2011).²⁷

In de jaren 1920 en 1930 was Antoon Van Parys sterk betrokken bij het Deinse cultuurleven als lid van de 'Kunst- en Oudheidkundige kring Deinze' en de vereniging 'Vrije Kunst'. Vanaf de jaren 1940 trok hij zich steeds meer terug uit het publieke leven. Reeds in de late jaren 1930 liet hij het zware kapwerk over aan zijn zoon Luc, terwijl hijzelf nog steeds de ontwerpen maakte. Het werk schijnt onder invloed van Luc meer te verschuiven naar het vrije werk en gebeeldhouwde schouwen.²⁸ Tussen 1940 en 1950 beleven vader en zoon Van Parys goede tijden. De opdrachten zijn talrijk. Antoon richt zich op het christelijk geïnspireerde werk als kruisen en heiligen, zoon Luc koos voor persoonlijk vrij werk. Vanaf de late jaren 1940 loopt de productie van Antoon terug. Hij stopte definitief met beeldhouwen in 1959. Antoon Van Parys sterft op 16 juni 1968.

Hoewel hij nooit een manager of een steunend galerist had, was het werk van Antoon Van Parys bij kenners en kunstcritici zeer geliefd. Hij werd vooral bekend met zijn funerair werk en officiële opdrachten, zijn kleinsculptuur verkocht moeilijk. Eén van de weinige tentoonstellingen gingen door in Gent in 1935 en in Postel in 1937. Vandaag gelden de kunstvoorwerpen in het museum van Deinze en de Leiestreek als referentiecollectie van zijn werk.

Antoon Van Parys werkte voornamelijk in klei, natuursteen en gips. Vermoedelijk was dat afhankelijk van een opstelling al dan niet in open lucht en van zijn financiële mogelijkheden. Manuel Van Den Abeele vermeldt in zijn masterthesis naast enkele bronzen reliëfs slechts één driedimensionaal bronzen beeld: het oorlogsmonument in Deinze.²⁹ Een verklaring voor het beperkte aandeel van brons in het oeuvre van Van Parys heeft hij niet. Brons bood zeker mogelijkheden die klei en steen niet boden en liet meer vrijheden toe. Mogelijk gaf hij zijn ontwerp niet graag uit handen. Bij de bekende werken buiten het

²³ S.N. 2014: *Het Museum van Deinze en de Leiestreek herdenkt kunstschilder Albert Saverys, die vijftig jaar geleden overleed* [online] <http://cobra.canvas.be/cm/cobra/kunst/1.1899709> (geraadpleegd op 28 juni 2016).

²⁴ STUDIO 2000 s.d.: *Dorpsgezicht met kippen Kunstenaar Rene Lagrange (1869-1941)* [online] <https://studio2000.nl/rene-lagrange/dorpsgezicht-met-kippen/#.WzShylikCM8> (geraadpleegd op 28 juni 2018).

²⁵ VAN RYSSEL D. s.d.: *Lexicon van Oost-Vlaamse Schilders en Beeldhouwers (1700-1940)*, Gent, 1542.

²⁶ EVRARD J. 1995: *Beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys Hun leven en werk*, Deinze, 5.

²⁷ EVRARD J. 1995: *Beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys Hun leven en werk*, Deinze, 5.

²⁸ CASSIMAN P., EVRARD J. & CASSIMAN K. 1995 : *Twee generaties beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys*, Deinze, 42.

²⁹ VAN DEN ABEELE M. 2009: *De graf- en oorlogsmonumenten van Antoon Van Parys* (onuitgegeven masterscriptie UGent), 99.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

kerngebied is ook brons een uitzonderlijk materiaal. De calvarie in Asse is dan ook alleen al omwille van het materiaalgebruik een uitzondering in het oeuvre van Van Parys.

2.2.3.2. De stijl van Antoon Van Parys en de 'Christus met de hangende handen'

Problematisch voor de oeuvrebeschrijving van Antoon Van Parys is dat hij geen persoonlijk archief naliet, noch een atelierarchief. Daarnaast zijn ongeveer de helft van zijn werken ongesigneerd of niet gedateerd. Een analyse van zijn oeuvre kan dan ook enkel gebeuren aan de hand van gerealiseerde kunstvoorwerpen.

Manuel Van Den Abeele stelt in zijn mastercriptie dat het oeuvre van Antoon van Parys een eenheid vormt. De grafsculptuur, decoratief beeldhouwwerk, oorlogsgedenktekens, vrij werk en opdrachten kunnen niet los van elkaar gezien worden. Het is bekend dat de opdrachtgever Antoon voldoende vrijheid moest geven bij de uitwerking van het kunstwerk, anders wilde hij niet werken.

Het werk van Antoon Van Parys wordt door zijn schoondochter Jo Evrard getypeerd als *"Het zijn enerzijds zuivere mystieke werken van het gaafste allooi, ontdaan van bijkomstigheden, sober en architecturaal, monumentaal en groots ondanks de gewone afmetingen, en het zijn anderzijds "speelse" werken waarin hij zich "amuseert". Antoon Van Parys was inderdaad een meester in het vatten, het weergeven, het vastleggen van bepaalde type's uit onze maatschappij [...] Een gebaar, een blik, gans hun houding geven gestalte aan karaktertrekken die eigen zijn aan bepaalde figuren [...] deze beeldhouwwerken zijn de cristallisatie van psychologisch doorzicht en filtratie van het essentiële dat elk type merkt."*³⁰

Antoon van Parys heeft een uitgesproken eigen artistieke stijl die omschreven kan worden als 'mystiek', bestaande uit een mengeling van symbolisme en expressionisme. Hij sluit daardoor aan bij de Eerste en Tweede Latemse School (respectievelijk 1898-1905 en 1905-1940). Als Deinzenaar moeten de Scholen van Latem hem zeker bekend geweest zijn. Van Parys zegt zelf geïnspireerd te zijn door onder andere Georges Minne en Constant Meunier.³¹ Van Den Abeele ziet het symbolisme verschijnen in Van Parys' oeuvre omstreeks 1910 en het expressionisme midden jaren 1920. Daarbij werd een zeker realisme niet losgelaten. In zijn funeraire werk overheersen gevoelens als lijden, verdriet, verstilling en meditatie, waarbij hoofden en handen de sprekende elementen zijn. Als typerend voorbeeld van die stijl vermeldt Van den Abeele expliciet de 'Christus met de hangende handen'. Tussen de jaren 1935 en 1950 werkte Antoon in zuiver mystieke stijl.³²

Het thema van de 'Christus met de hangende handen' zal Antoon van Parys zijn hele leven produceren, steeds met klein variaties, eens als grafsculptuur, dan weer als volplastiek. Een eerste exemplaar is bekend van het grafteken van de familie Boudrie-Callant uit 1927 (begraafplaats Deinze centrum): *"zijn hoofd hangt schuin op de rechterschouder. De armen zijn gestrekt. [...] Ze (de handen) worden hier niet verticaal tegen het kruis afgebeeld, maar ze hangen naar beneden. [...] Christus lijdt en alle kracht verdwijnt uit Zijn Lichaam."*³³ De handen worden ook veel groter afgebeeld dan de rest van het lichaam. Van Den Abeele noemt de 'Christus met de neerhangende handen' één van de sterkste composities van Van Parys.³⁴ Het thema werd gebruikt bij de graftekens van Leroy-Vlerinck (1927, Astene), Hortense Clauwaert (1929, Meigem), Deleu-Vanhollebeke (na 1927,

³⁰ EVRARD J. 1995: *Beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys Hun leven en werk*, Deinze, 7.

³¹ CASSIMAN P., EVRARD J. & CASSIMAN K. 1995 : *Twee generaties beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys*, Deinze, 13.

³² CASSIMAN P., EVRARD J. & CASSIMAN K. 1995 : *Twee generaties beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys*, Deinze, 46.

³³ VAN DEN ABEELE M. 2009: *De graf- en oorlogsmonumenten van Antoon Van Parys* (onuitgegeven masterscriptie UGent), 42-44.

³⁴ VAN DEN ABEELE M. 2009: *De graf- en oorlogsmonumenten van Antoon Van Parys* (onuitgegeven masterscriptie UGent), 43.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

Grammene), Rutsaert-Dhaenens (1927, Poesele) en De Bussere (1934, nu in het Museum van Deinze en de Leiestreek).

Cassiman, Evrard en Cassiman vermelden dat de 'Christus met de hangende handen' wegens zijn succes ook uitgevoerd werd in gips en hout.³⁵ Van een bronzen uitvoering is geen sprake.

In 1940-1942 maakt Van Parys een houten exemplaar van de Christus voor de Sint-Antoniuserk van Meulebeke.³⁶ De kerk werd toen opgetrokken en Antoon en Luc maakten meerdere werken in hout voor de kerk: het altaar, een tabernakel, twee biechtstoelen, een zittende Christus, een triomfkruis en een grote Sint-Antoniuserk boven de ingang. In de literatuur wordt opgemerkt dat de Christus van de Sint-Antoniuserk volumineuzer werd uitgewerkt dan de reeds gerealiseerde voorbeelden van de 'Christus met de hangende handen'.³⁷ De knieën zijn opgetrokken en de lijnen minder strak. Op basis daarvan én daar zoon Luc Van Parys zich meer profileerde als houtsnijder dan als steenkapper wordt er gesuggereerd dat het kerkinterieur meer door zoon Luc Van Parys zou ontworpen zijn. Het houten triomfkruis is niet gesigineerd.³⁸

Die visie gaat in tegen de mening van Jo Evrard, schoondochter van Antoon van Parys en echtgenote van Luc Van Parys, die opmerkt dat de stijl van Antoon Van Parys na de Tweede Wereldoorlog verzachte. Zijn beelden worden 'vriendelijk' en 'minder streng'.³⁹ De calvarie van Asse sluit sterk aan bij de late vrije werken en voornamelijk bij het werk van na 1950. Jo Evrard ziet het als een "*verjonging, eigen aan alle grote kunstenaars; fysisch werd hij oud doch zijn geest sprankelde steeds meer en meer van scheppingskracht; hij was toen reeds zeventig jaar oud, doch jong van hart.*".⁴⁰

Vermoedelijk een paar jaar na de Christus van de Sint-Antoniuserk, mogelijk omstreeks 1945, werd dan het eveneens ongedateerde exemplaar in brons op de begraafplaats van Asse aan de Mollemseweg geplaatst. De lijdende Christus aan het kruis veruiterlijkt het fysieke lijden en de overgave, de opgave. Dit is geen triomfantelijke Christus aan het kruis maar een lijdende mens die in zich, dankzij de stilering, de goddelijke belofte van de redding draagt. De gekruisigde Christus uit de Sint-Antoniuserk stond mogelijk model voor de calvarie van Asse, doch de calvarie is zeker geen kopie. Het houten beeld liet toe om de lijnvoering scherper te zetten, terwijl de bronzen calvarie van Asse getypeerd wordt door zacht vervloeiende lijnen en z'n kracht haalt uit het totaalbeeld en de uitstraling van het beeld. De Christus van de Sint-Antoniuserk is met touwen vastgebonden aan het kruis. Dat element is in Asse niet weerhouden. De calvarie van Asse is gesigineerd Antoon Van Parys in het voor hem typerende handschrift. Manuel Van den Abeele weet dat het wel meer gebeurde dat Antoon het concept uitwerkte terwijl zoon Luc de uitvoering voor zijn rekening nam. Uit respect voor zijn vader liet Luc vervolgens zijn vader het werk signeren.⁴¹

Het is dan ook onduidelijk of de soepele en volumineuze vormgeving van de Christusfiguur het gevolg is van:

1. de zoektocht van Antoon Van Parys naar een vernieuwende artistieke vormgeving (mening van Jo Evrard)
2. de stijl van zoon Luc verraadt
3. een gezamenlijk zoeken en wederzijdse beïnvloeding is van vader en zoon.

³⁵ CASSIMAN P., EVRARD J. & CASSIMAN K. 1995 : *Twee generaties beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys*, Deinze, 77.

³⁶ CASSIMAN P., EVRARD J. & CASSIMAN K. 1995 : *Twee generaties beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys*, Deinze, 21.

³⁷ CASSIMAN P., EVRARD J. & CASSIMAN K. 1995 : *Twee generaties beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys*, Deinze, 120-121.

³⁸ EVRARD J. 1995: *Beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys Hun leven en werk*, Deinze, 7.

³⁹ EVRARD J. 1995: *Beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys Hun leven en werk*, Deinze, 13.

⁴⁰ EVRARD J. 1995: *Beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys Hun leven en werk*, Deinze, 14.

⁴¹ Informatie verstrekt door E. Van Den Abeele op 12 juli 2018.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

2.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

De naoorlogse begraafplaats is west-oost gericht met in het westen een modern ingangspaviljoen en in het oosten, op het einde van de centrale as de omhaagde calvarie. Een omlopend pad ontsluit de begraafplaats. De begraafplaats is opgedeeld door middel van twee ten opzichte van elkaar gekantelde ruiten, verbonden door de diagonalen (bijlage 6.3, 2). De noord-zuidas bleef slechts deels herkenbaar.

De paden worden afgeboord met 92 taxusstruiken (= *Taxus baccata*) en 4 hulststruiken (= *Ilex aquifolium*). Niet alle struiken die ooit aangeplant werden, bleven bewaard. Opmerkelijk is dat de *Ilex* geplant is op de kruising van belangrijke paden en zo die verbindingpunten accentueert.

De taxusstruiken langs de paden hebben een hoogte van gemiddeld 2,50 meter en een omtrek van gemiddeld 4,00 meter op ongeveer 10 centimeter boven het maaiveld. De hulsten bereiken een hoogte van 3,50 tot 4,00 meter en een omtrek tot 7,40 meter.

De beplanting is aangevuld met een taxushaag langs de Mollemseweg en aan de zijde van de begraafplaats geflankeerd door negen hulstbollen. De meerstammige hulstbollen op stam hebben een hoogte van 3 à 4 meter en een scheerhoogte van 1,50 meter. Ze hebben een kruindiameter van 2,10 meter en de stamomtrek varieert van 50 tot 60 centimeter op 1 meter hoogte, één exemplaar heeft een omtrek van 84 centimeter op een hoogte van 50 centimeter.

Op het einde van het centrale hoofdpad, in de oostelijke punt van de begraafplaats werd de calvarie opgericht. De calvarie is omgeven door een taxushaag van 1,40 meter hoog, variërend van 40 cm breed (achter links) tot 120 centimeter breed vooraan. Links en rechts van de calvarie staan twee hulststruiken met een stamomtrek van 63 en 88 centimeter op een hoogte van 10 centimeter en een hoogte van ongeveer 2,50 meter.

De calvarie werd opgetrokken op een lichte verhoging die afgewerkt werd met breuksteen. De stenen liggen verspreid zonder een duidelijke structuur te suggereren. Het calvariekruis is vervaardigd uit hout met daarop de bronzen 'Christus met de hangende handen' van Antoon Van Parys. Het werk is gesigneerd op de voet van het bronzen kruis. De Christus is opgehangen met gestrekte armen aan de dwarsbalken, het hoofd rust op de rechter schouder. De knieën zijn opgetrokken en het volledige lichaam draait naar links. De voeten werden plat op het kruis geplaatst. Boven het hoofd staat het opschrift INRI.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 6 mei 2018. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevinden de verschillende erfgoedelementen zich in goede bouwfysische toestand.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Historische waarde:

Uitzonderlijk rijk en groot voorbeeld van een sterk formeel gestructureerde begraafplaats van omstreeks 1945 waarvan de oorspronkelijke aanleg goed herkenbaar bleef dankzij het

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

behoud van de taxus- en hulststruiken die de paden flankeren. De groenaanplanting behoort vermoedelijk tot het oorspronkelijke concept.

Het calvariekruis op de begraafplaats is een uitzonderlijk late getuige van een traditie die teruggaat tot de middeleeuwen, toen calvaries op kerkhoven geplaatst werden. Het kruis als herinnering aan de calvarieberg is één van de oudste afbeeldingen in het christendom en fungeert als een symbool van de overwinning over de dood.

Architecturale waarde

De begraafplaats van Asse is een uitzonderlijk goed bewaard voorbeeld van een begraafplaats met een formele aanleg en het gebruik van typische planten voor begraafplaatsen. Tot de meest inventieve en op een vernieuwende wijze vormgegeven begraafplaatsen uit de 20ste eeuw behoren vandaag:

- de begraafplaats van Retie uit 1923
- de begraafplaats van Vorst in Beersel naar ontwerp van C. Crappe uit 1945
- de gemeentelijke begraafplaats van Asse uit 1946
- de begraafplaats van Ninove uit de jaren 1950
- de begraafplaats van Dentergem uit 1951, de begraafplaats van Wetteren naar ontwerp van architect De Witte uit 1951
- de begraafplaats van Lot naar ontwerp van architect Huib Hoste uit 1952
- de begraafplaats van Eisden-Tuinwijk uit 1956
- de begraafplaats van Kuurne uit 1963-64
- de begraafplaats De Barakke in Waregem uit 1969
- de begraafplaats van Veldegem uit 1972

Van deze groep van begraafplaatsen hebben enkel de begraafplaatsen van Asse (1946), Dentergem (1951) en Veldegem (1972) een centraal pad geflankeerd door hulst of taxus. De begraafplaats van Asse is dan weer zeer uitzonderlijk door de bewaring van de volledige padenstructuur, het enige gekende exemplaar met dit type, en bovendien volledig geflankeerd met taxus- en hulststruiken en niet enkel een centraal pad.

De formele padenstructuur afgeboord met taxus en hulst is bijgevolg een uitzonderlijk rijk voorbeeld en een bijzonder goed bewaarde getuige van de tuinarchitectuur uit het interbellum en de naoorlogse periode, gebaseerd op eeuwenoude basisstructuren van begraafplaatsen en tuinen. De beplanting van taxus langs openbare wegen gaat terug op een eeuwenoud gebruik.

Ruimtelijk structurende waarde

De calvarie en de beplanting te Asse vormen samen een uitzonderlijke ensemble dat de begraafplaats structureert en visueel opdeelt.

Volkskundige waarde

De gebruikte beplanting *Taxus baccata* en *Ilex aquifolia* als afboording van de historische padenstructuur en de begraafplaats langs de straat getuigt van het eeuwenoude volksgeloof dat aan beide plantensoorten beschermende kwaliteiten toedichtte en hen associeerde met de eeuwigheid, dood en wederopstanding. De calvarie getuigt van het eeuwenoude gebruik om op het kerkhof een kruis te plaatsen ter herinnering aan de doden die geen grafteken hadden. Die traditie werd later op de begraafplaats voortgezet.

Artistieke waarde

De calvarie met een lijdende Christus is een typologie die terug gaat tot de 13de eeuw. Het calvariekruis is een representatief, laat, naoorlogs voorbeeld van de 'Christus met de hangende handen' die in het oeuvre van beeldhouwer Antoon van Parys reeds voorkomt sinds 1927. In zijn vormuitzuivering is het beeld een representatief voorbeeld van de 'mystieke' stijl van Antoon Van Parys. De vormgeving met zijn meer vloeiende vormen en de uitvoering in brons wijzen ofwel op een artistieke herbronning van Antoon van Parijs ofwel op de samenwerking met zijn zoon en eveneens kunstenaar Luc Van Parys.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

3.2. Motivering van het type bescherming

De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats in Asse wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

De aanleg van de begraafplaats met zijn formele padenstructuur die benadrukt wordt door de flankerende taxusstruiken en hulststruiken en de calvarie op het einde van de hoofdas is een uitgesproken menselijke ingreep. Een monumentenbescherming is hier de meest gepaste beschermingsvorm.

3.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming beperkt zich tot de lijnaanplanting van taxus- en hulststruiken langs de paden, de calvarie op het einde van de zichtas, de geschoren taxushaag langs de straat en de flankerende op stam geschoren hulststruiken.

3.4. Juridische toestand

3.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De begraafplaats werd nog niet opgenomen in de inventaris voor het bouwkundig erfgoed.

3.4.2. Ruimtelijke Ordening:

De begraafplaats ligt volgens het gewestplan Halle-Vilvoorde-Asse uit 1977 in gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen.

4. BEHEERSVISIE

4.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

Deze bepalingen zijn op maat van de bescherming.

4.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- de calvarie als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade heeft ook betrekking op de als monument beschermde struiken (stam, kruin en wortels) als op de standplaats waarin ze groeien;
- de fysische toestand van de struiken, haag en calvarie en hun standplaats regelmatig te controleren en te evalueren en tijdig de meest geschikte maatregelen uit te voeren wanneer een probleem zich voordoet (monitoring);
- regulier onderhoud van de als monument beschermde struiken en hagen en hun standplaats oordeelkundig uit te oefenen net als van de calvarie;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

4.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

5. BRONNEN

Topografische basiskaart, Nationaal Geografisch Instituut, uitgegeven in 1969, schaal 1:25.000.

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

Kadasterarchief Vlaams-Brabant, Mutatieschetsen en bijhorende mutatiestatuten Asse, afdeling II, 1945/8.

- BONNECHERRE P. & DE BRUYN O., 1998 : *Het bezielde landschap*, Antwerpen, 303-311.
- DE HERDT R. 2000: *Tuinen van Eden*, Gent, 110-111, 126-127, 134.
- DUQUENNE X. 1990 : Parken en tuinen in België (slot), *De woonstede door de eeuwen heen*, 88, 31-40.
- ETLIN R. 1984: *The architecture of death*, London, 69.
- EVARD J. 1995: *Beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys Hun leven en werk*, s.l.
- EVARD J. 1995: *Retrospectieve tentoonstelling Antoon en Luc van Parys*, Gent.
- CASSIMAN P., EVARD J. & CASSIMAN K. 1995 : *Twee generaties beeldhouwers Antoon en Luc Van Parys*, Deinze.
- DE CLEENE M. & LEJEUNE M. 1999 : *Compendium van rituele planten in Europa*, Gent.
- MAES B. (red.) 2006: *Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik*, Amsterdam.
- MERTENS J. 2017: *Op zoek naar de doden tussen de levenden - Status Quaestionis van het onderzoeken, beschermen en beheren van funerair erfgoed in Vlaanderen* (augustus 2017), Brussel, 33-35 (Onroerend Erfgoed, onuitgegeven studie).
- VAN DEN ABEELE M. 2009: *De graf- en oorlogsmonumenten van Antoon Van Parys* (onuitgegeven masterscriptie UGent).
- VAN RYSEL D. s.d.: *Lexicon van Oost-Vlaamse Schilders en Beeldhouwers (1700-1940)*, Gent.
- VERSCHAEREN B. 2017: Le Cimetière de Marche-en-Famenne et René Pechère: un cimetière moderniste, *Tafotel* 38, 4-22.
- DODENAKKERS FUNERIAR ERFGOED 2018: *Hulst* [online] <https://www.dodenakkers.nl/naslag/symboliek/H.html> (geraadpleegd op 25 juni 2018).
- DODENAKKERS FUNERIAR ERFGOED 2018: *Taxus* [online] <https://www.dodenakkers.nl/naslag/symboliek/166-taxus.html> (geraadpleegd op 25 juni 2018).
- OLDENBURGER C. 2016: Hofstede Clingendael te Wassenaer, de vroegste Frans classicistische aanleg? Aanleg Ca. 1680; zichtas nog bestaand. *Architecture of gardens and parks in the Netherlands (2006)*, slide 36 [online] <https://www.slideshare.net/CarlaOldenburger/architecture-of-gardens-and-parks-in-the-netherlands-2006> (geraadpleegd op 28 juni 2018).
- ONROEREND ERFGOED 2018: *Van Parys, Antoon* [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/6747> (geraadpleegd op 22/06/2018).
- STUDIO 2000 s.d.: *Dorpsgezicht met kippen Kunstenaar Rene Lagrange (1869-1941)* [online] <https://studio2000.nl/rene-lagrange/dorpsgezicht-met-kippen/#.WzShyliKCM8> (geraadpleegd op 28 juni 2018).
- S.N. 2014: *Het Museum van Deinze en de Leiestreek herdenkt kunstschilder Albert Saverys, die vijftig jaar geleden overleed* [online] <http://cobra.canvas.be/cm/cobra/kunst/1.1899709> (geraadpleegd op 28 juni 2016).
- VAN RYSEL D. s.d.: *Lexicon van Oost-Vlaamse Schilders en Beeldhouwers (1700-1940)*, Gent, 1542 [online] https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/250/801/RUG01-001250801_2016_0001_AC.pdf (geraadpleegd op 28 juni 2018).

6. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

6.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Beschermingsdossier: De calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats, monument

6.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

6.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.